
Jan Zhořelecký

Tomáš Velička

Jan Zhořelecký byl nejmladším synem Karla IV., který se dožil dospělosti. Narodil se 22. června roku 1370, jeho matkou byla poslední Karlova manželka – Alžběta Pomořanská. Byl tak vlastním bratrem Zikmunda a nevlastním sourozencem českého krále Václava IV. Zatímco Zikmundovi určil jeho otec Karel ve dvou testamentech (1376 a 1377) panování v Braniborsku a současně výhodným sňatkem vytvořil předpoklad pro získání jedné ze středoevropských královských korun (uherská či polská), Janovy ambice měly být od počátku nižší. Jeho otec mu k vládě vydělil východní část braniborského markrabství, tzv. Novou marku, ležící východně od řeky Odry, avšak titul kurfiřta (s nímž se pojila držba braniborského markrabství) připadl jeho bratru Zikmundovi. Dále pak byla Janovi přiřknuta východní část Dolní Lužice a nově ustavené vévodství v Horní Lužici nazývané podle jeho centra zhořeleckým. Právě to bylo nejpevněji v očích jeho současníků spjata s jeho osobou a dochované prameny svědčí o tom, že i on sám se cítil být v první řadě zhořeleckým vévodou. Nově ustavené vévodství částečně navazovalo na správní rozdělení Horní Lužice ve 13. století, kdy náleželo braniborským Askáncům, avšak šlo o souvislost více méně volnou. Zhořelec se tak stal sídlem mladého vévody z královské krve a vlastně poprvé a naposledy byl hlavní rezidencí pro vlastního panovníka.

Samostatně začal vévoda vládnout v letech 1383/1384 po dosažení 14 let věku, který byl považován za hranici dospělosti. V závěru 70. a na počátku 80. let 14. století pobýval nejčastěji právě ve Zhořelci, ale postupem času stále déle prodléval v Čechách především na dvoře svého bratra Václava IV. Jeho pobyty jsou doloženy především v Praze, ale i v jiných destinacích jako Žebrák, Karlštejn či České Budějovice. Stejně tak ale nezanedbával ani své vlastní země, kromě Zhořelce zajížděl i do Dolní Lužice, ba i do Nové marky – její vládu postoupil roku 1382 bratru Zikmundovi v souvislosti s jeho snahami o získání polské koruny. Roku 1388 však Zikmund Janovi Novou marku navrátil. Zde tedy panoval až od zmíněného roku. Janovy pobyty jsou však dosvědčeny i v jiných koutech střední Evropy včetně Lucemburska a poměrně často prodléval i na dvoře svého bratra Zikmunda v Uhrách.

V roce 1388 se Jan oženil. Jeho manželkou se stala Kateřina Švédská, dcera Albrechta III. Meklenburského, jenž byl zároveň švédským králem. Vidíme zde tedy zřetelně odkaz ještě Karlovy politiky, který se v závěru života orientoval na severní části říše a manželku svému nejmladšímu synovi hledal právě zde, jakkoli se původně jeho ženou měla stát Eufemie Meklenburská.

Centrum Janovy vlády představoval Zhořelec. Zde Jan vydržoval svůj dvůr, jehož členové jej pochopitelně v určité míře na jeho cestách doprovázeli. Mezi Janovými dvořany najdeme některé české šlechtice (Anselma z Ronova, Beneše z Dubé), ale i příslušníky hornolužické nobility, ba i některé církevní preláty. Jan ve Zhořelci opakovaně pořádal za hojné účasti předních představitelů okolních dynastií (především slezských knížat) dvorské slavnosti spojené s rytířskými turnaji.

Do českých dějin nejrazantněji zasáhl na přelomu jara a léta 1394, když se postavil za svého bratra Václava, který byl tehdy zajat panskou jednotou. Nechával psát plamenné výzvy, které směřoval do různých koutů korunních zemí, jež vyzývaly k obraně právoplatného krále. Mnoho prostředků vydal na verbování vojska, které mělo osvobodit českého krále mezitím internovaného v Horních Rakousích. Celá akce byla nakonec úspěšná. Janovi však přinesla i poměrně značné dluhy spojené s vydržováním vojska. Václav svého bratra Jana jmenoval sudím dvorského říšského soudu, čímž se jeho aktivita posunula i směrem do říše, avšak je pravděpodobné, že během roku 1395 došlo ke zkalení vztahů mezi oběma bratry.

Jan Zhořelecký se v závěru svého nedlouhého života sblížil s Václavovým protivníkem – pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna. Komplikované vztahy měl ale i se svým sídelním městem Zhořelcem, kam v posledních letech svého života téměř nezajížděl. Jeho špatná pověst, tradovaná místní raně novověkou historiografií, však vznikla nejspíš až později.

Zhořelecký vévoda zcela neočekávaně zemřel 1. března roku 1396 v dolnolučickém klášteře Neuzelle. Příčiny jeho náhlého úmrtí nejsou dodnes jasné. Právě náhlá smrt nejspíš způsobila, že se již krátce poté začalo spekulovat o úmrtí způsobeném otravou, tak jak bylo pro středověk v podobných případech typické. Ať tomu bylo jakkoli, život mladého vévody se uzavřel v necelých šestadvaceti letech. Oba jeho bratři jej přežili o desítky let. Právě krátký život vévody nejspíš způsobil, že se jedná tak trochu o zapomenutého syna Karla IV. Jeho aktivity však výrazně přesahovaly území, které mu bylo vyčleněno jeho otcem, nesmazatelnou stopu zanechal i ve svém sídelním městě Zhořelci.

Rozšiřující literatura:

BOBKOVÁ, Lenka – BARTLOVÁ, Milena. *Velké dějiny zemí Koruny české IV.b (1310-1402)*. Praha: Paseka, 2003.

BOBKOVÁ, Lenka – ŠMAHEL, František, a kol. *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*. Praha: NLN, 2012

SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361-1419: k předpokladům husitské revoluce*. Praha: Svoboda, 1986.